

Manca Erzetič

SPOMINSKA PLOŠČA SLOVENSKEMU JEZIKU

Ob pregledovanju dogodkov znotraj kulturne in izobraževalne sfere na Slovenskem zadnjih nekaj let marsikdo obstrmi. Medtem ko nekateri v izobraževanju vidijo zgolj kanaliziranje denarja in edini smoter v pripravah novel zakonov, ki slovenskemu šolstvu očitno ne doprinašajo večjega napredka, skušajo drugi pomesti pod preprogo finančne afere, ki posredno ali neposredno zadevajo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport¹ (trem npr. smo bili priča samo v letu 2016: »afera s honorarji«, »afera plagiatorstva«, »afera z dodatki«), obenem pa prekanalizirati na tisoče evrov skozi razne izobraževalne centre odličnosti kot posrednike uspešne internacionalizacije: »za več angleščine in malo manj slovenščine«; na koncu pa preostanejo še oni, ki nemo strmijo v družbeno-kulturni propad in nikakršno skrb za slovenščino. Skozi ta nemi pogled gleda mnogo *dušoplačevalcev* propad slovenskega naroda na plečih slovenskih univerz, kulturnih ustanov in revij. Ta nemi pogled je posledica osuplosti, da se skoraj sedemindvajset let po plebiscitu »za Slovenijo« v Sloveniji pristojnim za izobraževanje in znanost slovenščina očitno ne zdi *dovolj* primeren (in tudi ne dovolj znanstven) jezik za družbene in kulturne formacije, kaj šele da bi soustvarjala evropski jezikovni prostor v Evropski uniji,² kolikor upoštevamo, da je slovenščina enakovredna drugim jezikom EU. Pod okriljem samostojne in neodvisne države se dogaja stagnacija jezikovnih zmožnosti in kalitev maternega jezika; soočeni smo z nesistemskim pristopanjem k problemu slovarskih terminologij, (ne)razvojem študijske reforme, ki je nismo implementirali ob prevzetju bolonjskega študijskega

---

1 V nadaljevanju MIZŠ.

2 V nadaljevanju EU.

sistema, in mnogimi (visoko)šolskimi direktivami, ki nimajo celostne podpore stroke. Zdi se, da MIZŠ želi prekriati zgoraj naštete vrzeli z *ustvarjanjem* potrebe po (večji) internacionalizaciji oziroma nujnosti le-te za razvoj slovenskega šolstva, namesto soočenja s problemi, ki tičijo »v« raznih spremembah programov in strategijah. Spomnimo na leto 2016 in zloglasni 1. člen *Predloga o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu*,³ ki sta ga pripravila Direktorat za visoko šolstvo Republike Slovenije in MIZŠ, in je kršil *Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* ter ni *zakonsko* zagotavljal, da bo učni jezik predavanj na univerzah, ki so v celoti ali delno financirane z davkoplačevalskim denarjem, ostal slovenski, marveč bi se ga »po volji« rektorjev lahko nadomestilo s tujim jezikom (tj. angleščino). Člen je bil zavoljo pritiska javnosti po osmih mesecih le umaknjen iz nadaljnje obravnave Predloga ZViS, pri čemer pa je ministrica Maja Makovec Brenčič novelo zakona vsemu navkljub skoraj v celoti »spravila skozi« na 22. seji Odbora za izobraževanje, znanost, šport in mladino. Umik »jezikovnega člena« ni razrešil anomalij v ZviS-u, saj le-ta ne premore primerno urejene strategije za soočanje s problemi, kot so »skrb za slovenski jezik«, »večja kakovost univerz«, »pristojnosti akreditacij«, »avtonomije univerz«, sploh pa urejenega statusa slovenščine v znanstveni rabi, ki bi zagotavljal, da se npr. monografsko delo v slovenskem jeziku upošteva v istem rangi znanstvenega točkovanja kot delo v npr. angleškem jeziku ipd. Glavni namen internacionalizacije visokega šolstva sta po osnutku predlagane strategije zgolj *navidezna* podpora in pospešitev gospodarske dejavnosti. In četudi bi navideznost zamenjala resničnost, ali so *mednarodne študijske izmenjave* primarno v gospodarskem ali izobraževalnem interesu? Kljub pomanjkljivosti pripravljenega ZviS-a, ki, zaradi mnogih že prej naštetih odprtih vprašanj, še ni dosegel končne realizacije, sta Direktorat za visoko šolstvo in MIZŠ, v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo (kamor spada tudi Urad za slovenski jezik) in Rektorsko konferenco, ideje ZviS-a *preusmerila* na javne univerze, ob predhodni varovalki (tj. »večja avtonomija«), ki omogoča samovoljno odločanje glede učnega jezika na slovenskih univerzah. Že nekaj aktualnih dogodkov nam izkazuje stanje, da na manjših univerzah, ki so si v letu 2016 zelo prizadevale za »večjo avtonomijo« (kot sta npr. Univerza v Novi Gorici

---

3 V nadaljevanju ZViS.

in Univerza na Primorskem), poleg velikega števila študentov iz balkanskih držav, beležimo že kar *masoven* vpis študentov iz Nepala, Bangladeša, Indije idr., z razlogi sumljivega značaja in izven resnega študijskega interesa do pridobitve ustreznih znanj; ob tem da se na sodišču oz. sodiščih zdaj odvija postopek ugotavljanja suma kaznivega dejanja »izkoriščanje avtonomnega gospodarjenja univerze«, je sklepati, da je ravnanje »te čudne vrste« le »zacvetelo« pod programirano »internacionalizacijo«. Ali je namen *internacionalizacije*, da bo ovrednotila človeka kot *pridobitniški produkt in tržni izdelek*? Bo v duhu »večje avtonomije« kar sama podeljevala vize *prosto po Prešernu*, vse skupaj pa laično prikazovala kot uspešnost mednarodnega sodelovanja, večje konkurenčnosti in podobnih *planetarnih* idej? Poleg tega, ali je državni proračun res toliko stabilen, da bi slovenski davkoplačevalci omogočili *tujim* študentom brezplačni dodiplomski/podiplomski študij in vse bonitete subvencij, ne da bi se *domačim* študentom spremenil način financiranja (tj. uvedba šolnin), glede na to, da imamo jasno predpisano slovensko zakonodajo o pravicah rednih študentov? Komu je torej (bilo) res namenjenih 57 milijonov – t. i. internacionalizaciji ali *privatizaciji* interesov v visokem šolstvu? V letu 2017 se je namesto »poti upanja« po odprtju visokošolske Pandorine skrinjice in (ne)urejanju opredelitve javne službe zelo kmalu nakazalo, da sledijo nove težave za slovenski jezik. Ni odveč ponoviti nekaj dejstev, zastavljenih v vprašanjih, ki so bila tekom polemiziranja o komunikativnem prestižu angleščine kot učnega jezika visokošolskih programov pred slovenščino že posredovana javnosti: *Mar ni sporno, da rektorji slovenskih univerz podajajo argumente proti slovenščini, ne pa za slovenščino? Da se sprašujejo, kako bodo prilagajali slovenščino, ne pa da bi skrbeli zanjo? Da vidijo skrb za slovenščino samo tako, da vpišejo tuje študente v tečaj slovenskega jezika? Sprašujem se, kaj sploh zagovarjajo; da bomo, če ne bomo govorili angleško, globalizacijsko izpadli?! Če nismo propadli pod totalitarizmi, potem tudi danes ne bomo. To pa ne pomeni, da nismo na robu samega propada. Namreč, če rektorji slovenskih univerz ustanovijo Rektorsko konferenco in menijo, da je slovenščina ovira za globalizacijski razvoj, kolikor zakonsko ne uvedemo angleščine kot učnega jezika v visokošolskih programih, potem drvimo s »krmarji« na čelu v jezikovni in družbeno-kulturni propad, za katerega ne bomo mogli obtožiti nobenega nacista, fašista, komunista ali drugega totalitarista, temveč samo napačno razumevanje demokratičnih idej, ki se izkoriščajo za privatizacijo javnega šolstva. Dokler nimamo odgovornih rektorjev in visokošolskega*

direktorata, ki bi dosledno razvil pozitiven odnos do slovenskega jezika ter izkazoval prizadevanje za njegov razvoj v znanstveni, izobraževalni in kulturni sferi, je uvajanje angleščine kot učnega jezika na slovenskih javnih univerzah popolnoma nesprejemljivo. Kaj pomeni določba o jeziku v ustavi, če ne zagotavlja pravice do proste rabe jezika, ki je opredeljen z ustavo? Kaj potem sploh velja kot pravica do jezika v ustavi, če se jo lahko povsem samovoljno odpravi v interesu »internacionalizacije«?

Medtem ko slovenski jezik naj ne bi dosegal zelene izobraževalne kvalitete, se hkrati množijo kvantitativno naravnane raziskave, ki jih po naročilih opravijo raznorazne vladne službe, da bi javnosti prikazale zadostno poznavanje slovenskega jezika. Ravno sintagma *zadostno znanje* bi morala pristojne za (visoko)šolstvo prepričati, v kolikor sami obratujejo z idejami *odličnosti* v znanosti, da za slovenščino ni dovolj poskrbljeno. Prof. dr. Andreja Žele, avtorica peticije *Za vsestranski razvoj slovenskega jezika*, je mnogokrat opozorila na zatečeno stanje, ki že desetletja obvladuje slovenski prostor, in predstavila trenutno jezikovno situacijo ter probleme glede vzdrževanja in razvijanja večfunkcionalnosti slovenščine, a to predlagatelj ZviS-a ni zanimalo. In če se ne vzame v premislek mnenje ene najodličnejših jezikoslovc današnjega časa tako na Slovenskem kot v tujini, katere mnenje bi moralo imeti veljavo, ne le zato, ker prihaja iz te specifične stroke, marveč ker je to strokovno mnenje relevantno po sebi, potem je zaman pričakovati razumevanje za probleme, ki tičijo za stagnacijo slovenskega jezika na Slovenskem, prav tako pa tudi v okviru slovenskih manjšin. Kljub zvižičnosti tvorcev ZviS-a, da bi nasprotnike predlaganega zakona polarizirali po družboslovnih ali humanističnih in naravoslovnih ali tehničnih strokah, in nepripravljenosti prisluhniti argumentom stroke, jim to v večji meri ni uspelo. Uveljavljanje znanosti in univerze v mednarodnem prostoru podpirajo tako predstavniki družboslovno-humanističnih kot tehnično-naravoslovnih strok. Dejanski problem nastopa šele na področju interdisciplinarnega in medinstitucionalnega sodelovanja teh ved, ki v okviru sedanjega urejanja izobraževanja in raziskovanja v Sloveniji zadeva ob nepresegljive prepreke.

»Pot upanja« ali *le chemin de l'espérance* v tej »jezikovni zatečenosti« lahko pokažeta Stéphane Hessel in Edgar Morin, avtorja knjižice z istoimenskim naslovom, ki izpričata vrednost partikularnega in vključevanje globalnega, vendar je za to potrebno prisluhniti stanju in razmeram, s

katerimi smo soočeni na jezikovnem področju, namesto da se prisilno izvaja internacionalizacija oz. anglikanizacija, stagnacija slovenskega jezika in »finančni« teror nad slovenščino v manjšinskih območjih (od finančnih problemov zagotavljanja pouka v slovenskem jeziku v Furlaniji - Julijski krajini in izpodrivanja slovenščine v italijanski manjšini do ukinjanja slovenskega jezika na Koroškem v novi avstrijski ustavi).

Če izključimo partikularno, kar bi v naši situaciji pomenilo, da slovenščino kot učni jezik predavanj na slovenskih univerzah nadomestimo z angleščino, potem globalizacijo potisnemo v banalizacijo. Partikularno šele omogoča globalno. In ne obratno! Govoriti o angleščini kot univerzalnem jeziku je nesmiselno dejanje. Angleščina je zaradi geopolitične razporeditve ozemlja in angleške kolonizacije zadnjih dveh stoletij za nekatere postala tako imenovana *lingua franca*, ni pa postala »univerzalni jezik«, kakor so jo mnogi imenovali med razpravami v državnem zboru. »Univerzalnost« izkazuje dvojni pomen: tistega, ki se nanaša na neko *splošnost*, in tistega, ki se nanaša na neko *posebnost*. Slovenščina ni nekaj splošnega, je pa nekaj posebnega. V preteklem tisočletju je tvorila kulturno podlago za razvoj slovenskega naroda, se v zadnjem stoletju nacionalno ohranila pod totalitarnimi režimi ter omogočila državno osamosvojitve pred šestindvajsetimi leti. Obenem velja za semantično in besedotvorno zanimiv jezik, ki ni lahko naučljiv in nima veliko govorcev, ni pa tudi nikoli želel drugega raniti ali si ga podvreči. Mar to pomeni, da ga zaradi tega *lahko* prilagodimo kjerkoli in komurkoli? Eno je prilagoditi rabo jezika za neko učno uro, ko je v predavalnici nacionalno raznolika skupina študentov, nekaj povsem drugega pa je *zakonska* določba, ki predavatelju določa, da »mora« v tej isti predavalnici uporabiti tuj jezik za svoje lastno predavanje in kršiti 11. člen Ustave RS. Slovenski pisatelj in akademik Boris Pahor, ki mnogim priporoča v branje knjižico Hessla in Morina in s katerim se priložnostno pogovarjava o jeziku in kulturi na Slovenskem, mi je dejal: »Poleg globalizacije, ki je za posplošitev, moramo upoštevati tudi partikularno. Če je univerzalno oziroma, kot sedaj rečemo, internacionalno – in globalizacija je tudi univerzalno in internacionalno –, potem se mora partikularno upoštevati, ne pa izključevati.« Vprašali bi, zakaj ni namesto izraza *upoštevanje* uporabil besedo *vključevanje*, ko že omenja *izključevanje*? A ko dobro prisluhnemo pričevalcu 20. stoletja, začnemo razumeti, da je upoštevanje

več od samega vključevanja. Upoštevanje doprinaša tudi spoštovanje. Prof. dr. Boris Paternu je v svoji zadnji knjigi *Premisleki o književnosti in jeziku* zapisal misel, ki jo velja premisliti v luči zdajšnjih razmer, saj pravi, da ima »vsak jezik svoje dostojanstvo«. Slovenščina je enakovredni jezik drugim jezikom EU. Ob izstopu Velike Britanije iz EU pa bi lahko zastavili tudi provokativno vprašanje, ali lahko potemtakem angleščino še štejemo kot uradni jezik EU? Angleščina je eden najbolj razširjenih jezikov na svetu, vendar poimenovati ta jezik za *alfa in omega* vsega napredka v znanosti, kakor so jo zagovarjali rektorji slovenskih univerz na 22. seji Odbora za izobraževanje, znanost, šport in mladino in kakor se jo izkorišča za *privatne* interese na račun *javnega* šolstva, je nekoliko pretirano.

Dokler ne bo slovenščina znotraj Slovenije deležna optimalno razvite kulture in spoštovanja do jezikovnega uveljavljanja materinščine, nima pomena preigravati ideje globalizma in internacionalizacije ter se zatekati k *tej splošnosti*.

Prav o globalizmu in odnosu do internacionalizacije visokega šolstva sva večkrat spregovorila z že omenjenim akademikom Borisom Pahorjem. V enem izmed pogovorov, ki jih vedno snemava, mi je dejal: »Kulturno posebnost je potrebno ne le priznati, ampak braniti. Priznamo jo [mišljena je angleščina, op. EM] lahko kot sporazumevalni jezik, tako kot je bila latinščina nekoč. Vendar angleščina ni bila nikoli sporazumevalni jezik za Evropo. Prej je bila francoščina, recimo za diplomacijo in za kulturo, potem je bila nemščina. To je normalno v srednji Evropi. Univerza ali pa nek človek, ki se odloči, da bo govorila oziroma govoril pri nas v angleščini namesto v slovenščini, se odreka razvoju maternega jezika. To je nekaj, kar je zelo pomembno, a v slabem smislu pomembno. In tu smo spet pri Foucaultu; spet smo pri dokazovanju, da je slovenski jezik dosegel raven, lepo raven, ampak je tako bogat, da lahko ta jezik vedno sproti bogatimo. Ne moremo iti s svojim jezikom naprej, če ne najdemo izrazov v slovenščini in s[ega]mo na višini nekega razvoja. Seveda, če bi prevzeli angleščino, bi prišli »lažje« skozi na univerzi, ampak ravno to, da smo ostali zvesti svojemu jeziku ob tehniki in na tehničnem področju, je slovenski jezik postavilo na raven učnega jezika. Moje stališče je, da je globalizem v bistvu škodljiv za materni jezik oz. za priznanje jezikovne partikularnosti. To sem govoril tudi že v Evropi. To je potrebno navesti! Poleg globalizacije, ki priznava splošno vrednost matere zemlje in od katere smo odvisni, moramo tudi

mi priznavati vse, kar je človeška družba razvila. To je partikularno in to mora živeti naprej; nima smisla uničevati. Evropa ne mara neke enotnosti. Evropa ima parlament, ima prevajalce za vse priznane jezike. Mi gradimo to enotnost, na podlagi avtonomije in kulture, ki obstaja. Tudi tista, ki ni priznana, ima neko deklaracijo, da lahko bo.«

O problemu t. i. zatečenega stanja in (ne)obravnave, ki je je deležen slovenski jezik, o razumevanju oz. nerazumevanju jezikovne prakse, o jezikovni vrednosti slovenščine za družbeno-kulturni in izobraževalni razvoj, o problemih prevajalcev in jezikovnih terminologij ter o problemih, ki jih sproža nejasnost opredelitve javne službe, katera v določeni meri preko izobraževalnih ustanov posredno ureja tudi odnos do jezika, govori že vrsto let tudi prof. dr. Dean Komel, ki je ob lanskoletni diskusiji med drugim poudaril, da »razumevanje jezikovne prakse, ki jezik reducira zgolj na sredstvo, zlahka opravičuje njegovo nadomeščanje z drugim, bolj pripravnim jezikom, vendar je jezik veliko več kot navadno komunikacijsko sredstvo. Je sredina medčloveškega sporazumevanja. In obravnava jezika kot sredstva ima lahko zelo negativne posledice na možnosti sporazumevanja v širšem družbeno-kulturnem prostoru.«

Izkoriščanje jezika kot komunikativnega sredstva je na delu tudi ob mednarodnih prireditvah, kot so znanstveni in strokovni simpoziji. Eden aktualnejših primerov je 15. mednarodni komparativistični kolokvij Vilenica, ki ob letošnjem simpoziju ni poskrbel niti za brošuro v slovenskem jeziku, kaj šele prevode. Boris Pahor mi je ob razgovoru o slovenskem jeziku dejal: »V Vilenici mi niso nikdar *dali*, da bi branil zavržene jezike. Slovenski jezik smo *držali* skozi vso zgodovino, kljub vsem težavam. Naši pisatelji so postali klasiki; v nemškem elementu so izdajali svoje knjige in v knjigah razpravljali. Recimo Prešeren! Tudi on je šel proti toku, nekaj je napisal v nemščini, ampak ni napisal v nemščini zato, da bi se komurkoli dobrikl! On je klasično slovenščino pravzaprav uzakonil in njegova slovenščina je bila že takrat evropska. Tudi Dante je *dajal* latinske izraze v svojo *Božansko komedijo*; seveda, zaradi rime se lahko rabi kaj, kar ni stoddotno v materinščini. Ampak vsi ti so *naredili* materni jezik. Evropa je imela nek nov razvoj in mi smo spadali k temu razvoju. Naši klasiki, vzemimo Prešerna, niso [cenjeni] v smislu [zaradi] nekega upora, so v smislu določitve pravega slovenskega jezika, zato da bo jezik lahko uveljavljen tudi za liriko (npr. slovenski *Sonetni venec*, da je enakovreden

italijanskemu sonetnemu vencu). Prešernov sonet ima nek poseben smisel, saj nosi ljubezen do naroda, ljubezen do ljubezni. Italijani so imeli sonetne vence za igro, mi pa smo [ga] imeli [za] tvorbo jezika na nacionalni avtonomiji. Naš boj in zvestoba našemu jeziku sta danes na razpolago, da lahko počnejo z njima, karkoli hočejo. Na ta način, kot danes počnejo, se ne spoštuje jezika. Hočejo se prilagoditi času. Prešeren se ni prilagodil času v tem stilu, niti temu, da je bila takrat nemščina gospodarica.«

Omenjeno izpričuje, da se vprašanje o problemih jezika začne s preprosto odločitvijo, ali bomo slovenski jezik spoštovali kot učni jezik in *sploh kot jezik* ali ne. A problem ni v odgovoru *da* ali *ne*. Problem tiči v razumevanju pojma *spoštovanje*. Tudi to, kar pojmuje pod idejo jezikovnega globalizma, je spoštovanja vredno, a dokler ni proti partikularnim vrednotam, ki jih je treba primarno spoštovati, podpirati in braniti, da ne zgubimo še občosti in občestva. Bomo torej prezrli pomen slovenskega jezika in mu postavili spomenik ter vanj le nemo zrl ali bomo spregledali, da je vredno prisluhniti temu, kar nam položaj slovenskega jezika izpričuje s stanjem družbe, ki smo mu priča.